

Discursos i pràctiques esportives als espais públics de la Barcelona postolímpica

GASPAR MAZA GUTIÉRREZ

Doctor en Antropologia social i cultural.

Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

gaspar.maza@urv.cat

Gaspar Maza

Resum

El present article és una revisió d'alguns dels discursos entorn de l'esport que es practica en l'àmbit de l'espai públic de la ciutat de Barcelona tractant d'analitzar la lògica d'aquestes pràctiques des del punt de vista dels propis practicants però també des dels discursos de persones com a escriptors, periodistes, polítics, gestors... que, a través de les seves declaracions, contribueixen a la construcció d'una part d'aquest tipus d'experiència esportiva en un context urbà.

L'anàlisi es focalitza en dos grups d'esportistes més en concret com són els *skaters* d'una banda i alguns grups d'immigrants d'origen estranger per un altre, donat l'alt impacte mediàtic que les pràctiques d'ambdós han tingut a la ciutat, així com l'ampli ventall de discursos contraposats que han sorgit al voltant de les mateixes.

Paraules clau

Discurs, Espai públic, Acupuntura urbana, Xarxa, Capital social.

Abstract

Discourses and sporting practices in the public spaces of post-olympic Barcelona

This article offers a review of some of the discourses related to sport that is practiced in the setting of the public space of Barcelona, attempting to analyse the logic of these practices from the point of view of the practitioners but also from the discourse of people such as writers, journalists, politicians, managers ... who, by means of their declarations, also contribute to the construction of a part of this type of sporting experience in an urban context.

The analysis focuses itself more specifically on two groups of sports practitioners; one being skaters and the other being several groups of immigrants of foreign origin, given the high media impact that the practices of both groups have had in the city, in a similar way to the wide gamut of discourses which have also emerged around such activities.

Key words

Discourse, Public Space, Urban Acupuncture, Network, Social Capital.

Introducció

“Qualsevol diumenge, a l'hivern i a l'estiu, els nous passeigs marítims s'omplen de gom a gom. Allà hi ha els fills i els néts de la immigració. Porten xandalls llampants, es disfressen de ciclista, d'alpinista, de patinador, de motorista, d'explorador, de qualsevol cosa, i s'adornen amb tota mena de genolleres, colzeres, gorres de visera i samarretes universitàries. És un riu immens de parelles abillades amb un gust pessim formidable. El riu ja no és gris sinó multicolor, ja no està minat per la malaltia, l'odi, la rancúnia, sinó per una certa esperança i també per un cert orgull, perquè aquest riu de gent és el que ha construït la ciutat i ha deixat la seva sang a cada un dels edificis, carreteres, passeigs, ports o fàbriques de Catalunya. De manera que la gent de Barcelona s'ha obert el seu propi passeig i el recorre confiadament...” (Félix de Azúa, 1999, pàg. 139).

En aquest text de l'escriptor Félix de Azúa se'ns ofereix una visió un xic irònica de les circumstàncies observades per aquest escriptor a la ciutat de Barcelona el 1992 –any de celebració dels Jocs Olímpics–; és a dir, una ciutat plena d'optimisme, en una època de creixement econòmic, una ciutat on les classes treballadores tenen més temps lliure i on s'ha produït un cert apogeu d'un tipus de pràctiques esportives que tenen com a escenari principal l'espai públic urbà.

Aquest autor reflecteix, a la seva manera, un important canvi sociològic respecte a tot just unes quantes dècades anteriors, quan no existien ni aquests espais ni algunes d'aquestes pràctiques esportives. En un primer punt, aquest article tracta de mostrar algunes de les causes principals d'aquest canvi.

En segon lloc, el nostre treball tracta d'abordar una anàlisi crítica i comparativa de diferents notícies de premsa, texts de planificació estratègica, declaracions de polítics i tècnics, declaracions de diferents esportistes,¹ entenent tot aquest conjunt de materials com a “discursos”,² és a dir:

“Un discurs consisteix en grups d'idees produïdes culturalment o socialment que contenen texts (que contenen signes i codis) i representacions (que descriuen el poder en relació amb els altres). Com a forma de pensament, és freqüent que un discurs representi una estructura de coneixement i poder. Una anàlisi del discurs revela aquestes estructures i ubica el discurs en unes relacions històriques, culturals i socials més àmplies” (Z. Sardar i B. Van Loon, 2005, pàg. 14).

A la tercera part, aquest article se centrarà a presentar el contrast entre els discursos i les pràctiques esportives a l'espai públic urbà, prenent com a exemple els *skaters*, d'una banda, i els immigrants estrangers d'una altra. Ambdós grups són una mostra de les diferents conseqüències i repercussions socials que les seves pràctiques esportives tenen en el conjunt de la ciutat.

Un objectiu transversal d'aquest article és anar combinant l'anàlisi de les pràctiques esportives i els discursos que les acompanyen, tot relacionant-les alhora amb diferents aspectes de les estructures socials, polítiques i culturals de la Barcelona postolímpica que trobem en el seu context.

El “model Barcelona” i l'esport: de la reconquesta dels espais, als espectacles i a l'apropiació ciutadana

“Un escalador del castell de Montjuïc, un *skater* del MACBA o un patinador de la Diagonal tenen en comú un nou concepte de l'esport, indestruïble d'allò que és urbà i del risc. Nens i nenes no juguen gaire als carrers i places,

i practiquen l'esport tancats en clubs, però molts joves descobren aquest altre llenguatge que afirma la personalitat i expressa contestació” (R. Prades, Otro deporte. *El Periódico*, 5-8-2004).

En aquesta notícia de l'any 2004 podem apreciar que, des del punt de vista d'aquest periodista, la pràctica esportiva a l'espai públic barceloní s'ha anat confirmant com un fet ben evident per a moltes persones i que aquestes pràctiques se'ns presenten alhora a través de nous tipus d'esports, de protagonistes i de valors culturals al voltant d'aquests.

Per veure aquest procés en conjunt, cal començar per reconèixer que aquesta mena de canvis es van produir alhora en altres esferes. Així, a Barcelona, a final dels vuitanta, es va fer un salt de l'esport tradicional dels clubs i les federacions (àmbits d'esport de competició bàsicament) a l'inici del model d'“esport per a tothom”, al desenvolupament del *fitness* privat, a l'esport com a salut i qualitat de vida, a l'apogeu de les curses populars... L'esport es va estendre a persones i col·lectius no contemplats abans com a esportistes; es va allargar la pràctica esportiva fins a edats més avançades; es va passar del sistema esportiu tancat al sistema esportiu obert (K. Heineman i N. Puig, 1991), els municipis van desenvolupar regidories d'esport i les polítiques d'instal·lacions esportives municipals van passar a ser una part bàsica dels programes polítics dels partits, tant de dretes com d'esquerres. Els canvis no només es van donar a Barcelona sinó que van afectar també a tot l'Estat espanyol, tal com reflecteixen diferents autors (M. García Ferrando, N. Puig i F. Lagardera, 2002).

Com a conseqüència d'aquests canvis, les pràctiques esportives es van multiplicar i alhora es van estendre també a altres escenaris. Un d'aquests nous escenaris va ser el nou espai públic i, especialment, el que va aparèixer com a conseqüència dels jocs olímpics celebrats el 1992.

La nominació de la ciutat de Barcelona com a seu

¹ Les notícies de premsa seleccionades per a aquest article van de l'any 1992 al 2005. Les notícies procedeixen de diaris com ara: *El País*, *La Vanguardia*, *El Periódico*, *Avui* i altres diaris de tirada més local. La selecció de les notícies s'ha realitzat seguint criteris de rastreig de notícies a través de treball hemerogràfic i a través de diferents cercadors; eren notícies que incloïen referències a espais, esports o grups que situaven les seves pràctiques esportives a l'espai públic. Altres dades procedeixen del mateix treball de camp etnogràfic dut a terme per l'equip d'investigació (Puig i Maza, 2008).

² L'anàlisi de discurs que s'utilitza a l'article no és el mètode d'anàlisi de contingut en el sentit tradicional, que se centra en l'anàlisi d'allò que es diu, sinó que tracta de contemplar l'anàlisi de les pràctiques en relació amb allò que es diu, les subjectivitats i metàfores d'allò que hom ha dit o la importància de la posició del subjecte que parla en relació amb la situació o el context referit... La cosa bona d'aquest mètode és que permet una visió més àmplia i contextualitzada d'allò que s'ha dit, davant les limitacions que presenten les anàlisis centrades exclusivament en l'anàlisi de contingut.

olímpica l'any 1986 i la celebració dels jocs l'any 1992, van obrir un període de creació de noves instal·lacions esportives, tant com de noves infraestructures viàries, de telecomunicacions, nous serveis... que posteriorment serien presentats al món com una particular forma de desenvolupament urbà o "model Barcelona".³ El mateix Fèlix d'Azúa reflectia críticament les conseqüències d'aquest acusat gir de la ciutat cap a l'àmbit esportiu en detriment d'altres àmbits:

"La cultura física de Barcelona és al cim. A partir de 1993, tothom que vulgui llançar javelines, saltar tanques o fer salts, serà irremeiablement feliç. Hi ha descampats per tota la ciutat, més centres esportius que aparcaments. No es pot demanar més." (F. de Azúa, ¿Era el titànic o una plancha de surf? *El País*, 23-4-1992).

L'influx de l'esport a la ciutat no va parar després de la celebració dels jocs. Altres infraestructures es van anar acabant durant els anys posteriors als jocs, i també es van continuar celebrant esdeveniments esportius de primera magnitud (final de la Lliga Europea de Bàsquet, X Campionats del Món de Natació, Jocs Mundials de Polícies i Bombers...). D'altra banda, a través de diferents autors i enquestes es va continuar constatant la importància creixent de l'ús de l'espai públic per a l'esport (García Ferrando, 2005-2006, Ajuntament de Barcelona 2006).

L'elaboració, l'any 2002-2003, de l'anomenat Pla estratègic de l'esport, va significar un pas més en el reconeixement i l'ascens de l'esport com a un element fonamental per al desenvolupament urbà, alhora que es reafirmava en objectius com ara atreure turisme mitjançant l'organització d'esdeveniments esportius de renom, captar empreses de serveis esportius... o dotar les intervencions esportives d'objectius socials.

Un últim punt que ens indica la importància d'aquest impacte progressiu de les pràctiques esportives en el conjunt de l'esfera pública de Barcelona, va ser la nominació de l'any 2007 com a l'any de l'esport a la ciutat i la centralitat en el programa esmentat de l'anomenat "esport social" com a objectiu:

"Des de l'Ajuntament de Barcelona, treballem per incrementar la cohesió social de la ciutat i mantenir el teixit

associatiu, sempre pensant a afavorir la projecció internacional de Barcelona. Hem posat l'accent en l'esport social' com a una activitat històrica, de ciutat, per sobre de les especialitzacions, que posa l'èmfasi en les persones i en els valors de cohesió, solidaritat i superació per sobre de la competició i les infraestructures, ressaltant amb tot això que les organitzacions esportives són indispensables per a la bona salut de la vida de la ciutat" (Any de l'esport 2007. Ajuntament de Barcelona. www.bcn.cat/esports).

En aquest text podem veure, doncs, que l'esport en clau social, és posat ja a la mateixa altura que l'esport espectacle, competitiu o de clubs. Alhora, es reafirma la vinculació de l'esport amb objectius com ara la cohesió, davant discursos d'èpoques anteriors en les quals només es connectava amb aspectes relacionats amb la salut, la qualitat de vida, la promoció esportiva...

Amb declaracions d'aquesta mena s'acaba culminant un cicle on hem assistit a una progressiva emergència d'un "discurs social de l'esport" en el qual es constata el pas d'un esport especialment centrat en esdeveniments mediàtics o de promoció, a un esport que té una importància social que comença a ser cada vegada més rellevant.

Passem a veure a continuació alguns exemples de l'aportació de l'esport a la consolidació d'alguns espais públics apareguts després dels jocs del 92.

L'esport com a generador d'"acupuntures" urbanes. Alguns exemples d'apropriacions espacials mitjançant l'esport

Una interessant llista d'exemples d'allò que ha estat anomenat "acupuntura urbana" ha estat presentada per l'urbanista Jaime Lerner (2005) al llibre que porta aquest mateix títol. Aquestes 'acupuntures' van des de les intervencions purament urbanístiques, (revitalització de petits edificis, millora de carrers, reutilització d'espais en desús...) fins a les intervencions menys materials i tangibles, com pot ser la creació d'un punt de trobada al voltant d'una activitat determinada, o la valoració del paper que poden jugar en la vida urbana espais tan personals com un bar, un petit comerç, un modest club

³ Aquest model va ser objecte de diferents crítiques amb defensors i detractors sobre la validesa del contingut, la seva eficàcia, la seva originalitat o la prolongació dels efectes a la ciutat fins a l'arribada de nous esdeveniments, com ara el Fòrum de les Cultures de l'any 2004. A favor: "Quaderns de gestió" Ed. Aula Barcelona; crítics: UTE 2004, M. Delgado, 2006... entre d'altres.

esportiu... i, en general, totes les accions de sentit comú que posen en marxa els mateixos ciutadans des de les seves pròpies iniciatives. Així segons Lerner:

“L’acupuntura urbana no sempre es tradueix en obres. En alguns casos, n’hi ha prou a introduir un nou costum, un nou hàbit, que crea les condicions necessàries perquè es doni la transformació. Sovint, una intervenció humana, sense que es planegi o es realitzi cap obra material, acaba sent una acupuntura” (J. Lerner, 2005, pàg. 7).

Després de la nostra investigació, algunes de les activitats esportives que hem observat a l’espai públic de Barcelona també les considerem com a “acupuntures urbanes” en el sentit donat per Lerner. Vegem-ne tres exemples amb diferents graus, sentits i repercussions.

L’esport com a intervenció intermitent. Pont de Felip II-Bac de Roda

Podríem considerar el pont de Felip II (Bac de Roda) o de Calatrava⁴ com un dels exemples més interessants d’infraestructura viària on, des que va ser construït, s’han anat radicant successivament diferents tipus de pràctiques esportives informals, especialment els caps de setmana. Aquest pont es va acabar de construir el 1987; es tracta d’una infraestructura per unir dos barris situats dins d’una zona que es catalogava, en aquell moment, com una “àrea indecisa” –entre els carrers de Felip II i Bac de Roda–, un lloc físicament caracteritzat per la depressió produïda pel ferrocarril. La construcció del pont va facilitar la connexió viària entre els districtes de Sant Martí, Horta-Guinardó i Nou Barris.

Amb el pas del temps, els arcs del pont i també els seus voltants es van anar convertint en part en una infraestructura per a l’esport. Primer ho va ser per a una xarxa de persones provinents de Castella i practicants de la “*tanguilla*” (a hores d’ara cada dia instal·len i desinstal·len el seu joc) i els caps de setmana per a l’ús d’immigrants d’origen equatorià practicants d’equavòlei.⁵ Així veia el pont un d’aquests esportistes, en una entrevista de l’any 2005:

Pont de Felip II-Bac de Roda. (Font: Gaspar Maza)

“Ja veus tu, quin espai més ‘maco’. El que passa, que ens agradaria queee... que si ens fessin una pista, això és la... Però tot i així, nosaltres hem buscat un lloc que no fem nosa a ningú i és molt bo; allà ni hi passen cotxes, aquí l’únic que hi passa és el tren. Però les altres coses són formidables per a nosaltres. Fins i tot, avui, potser a l’ombra pot fer una mica de fred, però aquí s’està estupendament. És extraordinari. Una altra cosa... que quan plou, mira també juguem allà (sota el pont), quan plou ens serveix aquesta altra pista del pont. Ens protegeix, i a l’estiu, que fa molta calor, ens posem aquí a l’ombra” (Practicant de *Tanguilla*).

Aquests esportistes, amb les seves pràctiques adaptades a l’estructura del pont, van acabar donant un ús singular i un sentit nou a una infraestructura concebuda inicialment tan sols com un pont.

L’esport com a I+D. Platges

Un dels espais de la ciutat de Barcelona que més van millorar amb les reformes olímpiques i postolímpiques van ser les platges. La platja de la Barceloneta, la Vila olímpica i el Bogatell van anar esdevenint espais cada dia més populars. L’esport és aquí un element secundari, davant les funcions principals que compleixen llocs d’aquesta mena, com ara el lleure o temps lliure. No obstant això, aquest és un lloc especialment important, que reuneix un bon nombre de pràctiques esportives de tot tipus a l’espai públic: ta-

⁴ Santiago Calatrava. Arquitecte i enginyer. És un dels arquitectes de més renom mundial. Les seves estructures es caracteritzen per estar inspirades en formes orgàniques naturals. Aquest pont va ser una obra de referència a la ciutat de Barcelona.

⁵ Equavòlei: variació del vòlei federat. És un esport practicat principalment per immigrants d’origen equatorià. Aquesta pràctica s’utilitza, també, com a excusa per reunir-se i compartir moments i experiències.

Instal·lacions esportives Bon Pastor. (Font: Gaspar Maza)

katà,⁶ gimnàstica de manteniment, surf, futbol, rugbi, pesca esportiva, vòlei platja...

Una xarxa nova d'esportistes que utilitzen la platja són els mateixos investigadors dels centres tecnològics instal·lats recentment en un nou edifici molt pròxim a la zona de la Barceloneta. Un grup d'aquests es dedica a organitzar diferents campionats de vòlei al llarg de la setmana. L'activitat esportiva, segons la seva opinió, és una forma de fer exercici, però també una forma de crear i reforçar vincles personals relacionats amb les seves investigacions.

En una notícia de l'any 2006 podem apreciar millor la visió particular d'aquests investigadors, per als quals un espai públic amb aquestes característiques i tan a prop del lloc de treball és per a ells una "excel·lència" afegida al seu treball:

“És que aquí els investigadors, a la tarda, se'n van a jugar a vòlei a la platja, i això no té preu.” ‘Aquesta

activitat sembla que contribueix a l'excel·lència científica... però, anar-se'n a la platja en lloc de quedar-se al laboratori, no és perjudicial per a la investigació?’ ‘Al contrari, és molt positiu –contesta la biòloga cel·lular Vanessa Marfil-. ‘Aquí hi ha molta gent que treballa moltes hores, sovint més de deu diàries, perquè està fent la tesi o perquè està en projectes d'investigació molt absorbents. I és habitual que després d'un partit hagi de tornar al laboratori, però quan hi tornes ho fas amb més ganes i amb el cap clar. Per a mi és molt positiu’. I després hi ha la gran virtut que al torneig de vòlei es troben investigadors d'àrees diferents, que possiblement algun dia acabaran desenvolupant projectes conjunts” (J. Corbella, Ciència en banyador. Més de 200 investigadors participen en un torneig de vòlei a la platja, que és l'enveja dels seus col·legues estrangers. *La Vanguardia*, 18-6-2006).

En aquesta xarxa podem veure, doncs, una visió de l'esport i l'espai platja com a punt de trobada, intercanvi d'informació i coneixements, tant com a activitat esportiva o recreativa.

L'esport i els seus límits.

Pèrgoles del Bon Pastor i Baró de Viver

No sempre l'esport ha funcionat com una acupuntura urbana o ha ajudat al desenvolupament de processos de creació o d'enfortiment de capital social, tal com hem pogut veure als exemples anteriors. Cal reconèixer els límits de l'esport en l'aspecte social (Maza, 2002) i també pel que fa a la seva capacitat d'acupuntura urbana en l'espai públic.

L'exemple dels equipaments esportius sobre les il·les que cobreixen la Ronda del litoral al seu pas pels barris del Bon Pastor i Baró de Viver⁷ ens ho van mostrar així en diversos moments. Al principi, l'esport en aquests dos indrets va ser un intent planificat per introduir un ordre en una zona marcada pel desordre i els límits imposats pel riu Besòs i la Ronda del litoral. En aquests dos llocs l'espai esportiu es va construir a sobre del cinturó de circulació i va quedar amb entrades de llum a l'autovia, però també com un focus de soroll abundant.

Els dos espais esportius tampoc no es van integrar del tot a la dinàmica i al context veïnal, ni tampoc van

⁶ Takatà: és un esport jugat (inventat) a la platja de la Barceloneta, que compta amb un nombre petit de practicants, però que alhora hi són molt assidus. Existeix una Associació Catalana de Takatà i en realitza la promoció especialment el CN Atlètic Barceloneta.

⁷ Les pèrgoles es van inaugurar l'any 1992 i van ser obra dels arquitectes Josep Ignasi de Llorens i Alfons Soldevilla.

trobar prou força per atreure la pràctica esportiva de persones d'altres llocs més pròxims. L'excés de soroll provinent de les vies del cinturó, el disseny poc atractiu de les instal·lacions esportives, la seva falta de manteniment, la manca de programes de promoció, va fer que aquest espai evolucionés més cap a un "no lloc" que cap a un lloc de trobada i relació, malgrat diferents esforços conscients per reconduir-lo, com ens explicava un tècnic municipal:

“La Pèrgola, a fora, té una pista, una zona d'exercicis gimnàstics. La pista s'ha deixat com una pista de lliure ús, perquè fa un temps es va intentar dinamitzar-la i poder veure si hi havia gent que volia venir aquí, llogar-la i utilitzar-la, però no; a veure, hi ha molta reticència de la gent a anar a Baró de Viver i, després, hi ha molta tendència a Baró de Viver que, això és nostre i hi vinc quan em dóna la gana. Per tant, tant hi fa si algú ha pagat 10 euros per llogar la pista i la troben ocupada... s'hi posaven pel mig... tensió i molts problemes. A la conclusió que arribem és que això ha de ser un espai d'accés lliure. La pèrgola ha acabat sent un espai que s'ha cedit al club de lluita perquè faci la seva activitat, com si fos un local, però una mica més gran” (Tècnic Municipal Districte San Andreu).

En general, l'esport, tal com podem veure en la major part dels exemples, s'ha adaptat bé a espais amb característiques ben diferents entre ells: ponts, túnels, espais de regeneració, platges. Podem veure també que en la majoria dels casos l'esport ha fet un aportament a tall del que podríem considerar com a “recepta urbana”;⁸ una aportació “civilitzatòria” d'espais que la reforma urbanística solament va poder concloure d'una forma parcial. S'ha adaptat especialment bé a infraestructures on fins i tot el projecte esportiu no n'era l'element central. Ha ajudat a generar diferents xarxes socials (des de persones locals a immigrants nacionals, immigrants estrangers, científics, turistes...).

No obstant això, no sempre l'acupuntura esportiva s'ha pogut completar (Baró de Viver, Bon Pastor, per exemple). En aquests llocs també va estar altament condicionada pel tipus de disseny i molt especialment per un tipus de gestió que no es va acabar d'articular bé amb la població del seu voltant.

Dels espais a les persones. Skaters versus immigrants. Herois i víctimes de la postmodernitat

“Els turistes es converteixen en errants i posen els sons de l'enyorança de la llar per sobre de les realitats casolanes: perquè així ho volen, perquè ho consideren l'estratègia de vida més raonable “donades les circumstàncies”, perquè els plaers reals o imaginaris de la vida del recol·lector de sensacions els han seduït. Però no tots els errants estan en moviment perquè prefereixin estar en moviment a quedar-se quietes. N'hi ha molts que potser s'haurien negat a embarcar-se en una vida de vagareig si els ho haguessin preguntat, però el primer que es va fer no va ser precisament preguntar-los res [...] Consideren la seva condició tot, menys la manifestació de la llibertat. La llibertat, l'autonomia, la independència –si és que arriben a aparèixer al seu vocabulari– es presenten invariablement en el futur. Per a ells, ser lliure significa no haver de deambular. Tenir una llar i tenir permís per romandre-hi a l'interior. Ells són els rodamos” (Z. Bauman, 2001, pàg. 117).

Per al sociòleg Z. Bauman els turistes, d'una banda, i els rodamos d'una altra, constitueixen una metàfora de la divisió de classes de la nostra època actual, que l'autor cataloga com a postmoderna. Z. Bauman ens assenyala que en la postmodernitat un determinat grup de persones viu una vida folgada, amb plena llibertat d'elecció, mentre que un altre grup es troba totalment encadenat al seu destí.

De la Barcelona postolímpica a l'actualitat, dos dels grups que més s'han acabat significant amb les seves pràctiques esportives a l'espai públic han estat, d'una banda, els *skaters* (casualment, una bona part d'aquests, turistes d'origen estranger) i d'altra banda, diferents grups d'immigrants procedents especialment de l'Índia, el Pakistan o l'Amèrica llatina, constrets per un altre tipus de projectes, més relacionats amb la millora econòmica i de qualitat de vida.

Vegem alguns dels discursos sobre aquest tema i les diferents motivacions que han portat aquests grups a vincular les seves pràctiques esportives a l'espai públic. L'esport és aquí més una metàfora de les diferències socials i culturals que no pas una acupuntura urbana.

⁸ www.recetasurbanas.org. En aquesta pàgina web de l'arquitecte sevillà Santiago Cirugeda es recullen diferents experiències d'intervencions a tall de recepta urbana per a la recuperació social d'espais buits, solars abandonats... Per a aquest autor, la millora d'aquests espais passa també per saber aprofitar les deficiències, ambigüitats, silencis, dubtes... que les reglamentacions urbanístiques mostren sovint pel que fa a aquests llocs.

Skaters

“Et sents lliure; el *skate* va néixer al carrer; el *skate* és un esport que serveix per expressar-se, per donar misatges, per a l'alliberament d'energies físiques... La taula no és una joguina. I no ho és perquè quan t'hi poses al damunt és una cosa tan creativa que es converteix en una forma fantàstica de descarregar l'adrenalina. És com un vici” (M. Díaz Prieto i K. Manresa, Locuras adolescentes. *La Vanguardia*, 19-12-1990).

Declaracions d'aquesta mena solen ser habituals entre els *skaters* en relació al valor que atorguen al seu esport i a l'espai que aquest ocupa en les seves vides. Als seus discursos apareix una combinació d'idees de resistència amb altres de relacionades amb l'individualisme i la creativitat, que troben a l'espai públic el seu escenari principal.

“Comences per ser el marginat de la classe, al metro tothom et mira malament, els pares no entenen aquesta mania de patinar i, a poc a poc, et vas adonant que no t'interessa estudiar per ser algú, perquè de fet ja ho ets; i el *skate* et treu ja de petit d'aquest cercle quotidià i et posa de ple en la vida del dia a dia, del plaer i l'alegria del patí, a un pas de la velocitat i a un altre de l'acrobàcia” (X. Sastre, Cantos rodados. *La Vanguardia*, 9-12-2000).

La particular psicogeografia dels *skaters* converteix els seus practicants en investigadors permanents de l'espai urbà, cercadors de tresors, redescobridors de les innovacions urbanístiques que apareixen després de les reformes de carrers, places, entorns d'edificis emblemàtics...

“Et pots passar hores donant-hi voltes i estudiant les baranes, els caires de les voreres, els bancs, amb el patí sota el braç... I ho intentes fins que aconseguixes saltar, girar i volar, amb el temps. Així et treus un pes de sobre, un pes que no només és l'èxit en ell mateix; també recarregues confiança i els teus ulls ja busquen una altra zona” (X. Sastre, Cantos rodados. *La Vanguardia*, 9-12-2000).

Una part d'aquest col·lectiu *skater* ha trobat en l'espai públic urbà el lloc on afirmar la seva presència, el lloc en el qual els esportistes utilitzen les seves pràctiques com a via per a viure en una realitat paral·lela o

per a afavorir el desenvolupament de nous estils de vida i d'identitat⁹ (M. Castells, 1997; Z. Bauman, 2001).

Immigrants

P. Des de quan utilitzes aquest parc?

R. Des que el van fer, aquest parc, perquè jo visc aquí al costat. El que passa és que abans no hi venia gent. Des de fa un any i escaig, dos anys, ja va venint més gent a jugar... I jo, doncs, sempre, els caps de setmana, si no sóc aquí, sóc allà, o amb les criatures, o si no, aquí, jugant amb els col·legues...

P. Coneixes els que hi vénen?

R. A aquests no. Aquests són nous, són brasilers.

P. Qui acostuma a venir aquí?

R. Acostuma a venir una mica de tot... Peruans, equatorians... acostumen a venir, aquest... algun brasiler, catalans que vénen aquí i gitanos que hi tenen un bon equip.

P. Us agrupeu sempre per nacionalitat?

R. Si hi ha poca gent, ens barregem, si hi ha molta gent, doncs, cadascú amb el seu equip.

P. Què és el que t'agrada tant, del futbol?

R. La conya que hi ha sempre. La conya, riure. I fer una mica d'esport. Riure una estona amb els col·legues quan la caguen... Jo he fet més amics aquí que no pas rondant d'un lloc a l'altre. Per aquí hi passa molta gent.

En les declaracions d'aquest immigrant podem veure un “discurs” molt diferent del dels *skaters*, tant per l'ús i el paper atribuït a l'esport, com per l'espai públic on se situen.

El primer espai on vam poder veure immigrants fent esport a l'espai públic va ser el cèntric barri del Raval. Aquest barri, durant els noranta, va ser retratat amb innumbrables articles parlant, en especial, dels pakistanesos, unes vegades asseguts a la Rambla del Raval i d'altres jugant al criquet. El seu joc es va convertir, així, en una cosa exòtica a la ciutat, tant perquè eren esports poc habituals, com pels llocs públics on es practicaven, davant de la nul·la existència d'instal·lacions per a aquests esports.

Les notícies sobre la presència dels esports dels immigrants a l'espai públic va ser continuada amb l'atenció suscitada per la presència d'immigrants llatinoamericans jugant a futbol o a l'equavòlei a diferents parcs i descampats de la ciutat (Suñé, 2004).

La seva presència massiva en alguns d'aquests, va donar lloc a l'elaboració d'investigacions i enques-

⁹ Vegeu M. Castells, *La era de la informació*, vol. II. Alianza Editorial, 1997.

tes¹⁰ sobre una cosa que va ser vista com un nou fenomen urbà, en el context d'uns parcs fins a aquells moments considerats com a molt tranquils:

“Diversos aspectes expliquen, segons els experts, l'èxit popular de les zones verdes; el repunt de la natalitat, la utilització cada vegada més sovint dels parcs, per part dels adolescents, com a espais de relació, i sobretot la presència significativa d'una nova immigració, són potser els més importants. Jordi Campillo –gerent de l'Institut Municipal de Parcs i Jardins– apunta que els immigrants procedents d'altres països i d'altres continents porten amb ells, a Barcelona, una cultura molt associada a l'aire lliure. A més a més, les seves condicions de vida en aquesta ciutat no són les òptimes; habitatges petits i en males condicions, ingressos escassos, dificultats de desplaçament, falta de segona residència. Per això, sobretot els diumenges i quan arriba el bon temps, no és estrany veure'ls passar el dia al parc, practicant esport o fins i tot menjant. Caldrà habilitar, per exemple, àrees de *picnic*, canviar les papereres, les taules, que els usuaris puguin disposar de zones d'ombra que no siguin de gespa, sinó de materials més resistents” (R. Suñé, Parques multiusos. El uso intensivo de las zonas verdes de Barcelona obliga a redefinirlas y a invertir en rehabilitación. *La Vanguardia*, 23-11-2004).

Podem veure en aquesta notícia una barreja d'interpretació cultural (immigrants amb una presumpta cultura d'aire lliure) amb altres arguments socials molt més concrets i precisos (males condicions d'habitatge, economia...) alhora que una intenció raonable: adaptar el mobiliari o el disseny als nous usos.

En un altre article de l'any 2004, es recalca el motiu de la presència d'aquests grups als parcs, tot fent ressaltar, una altra vegada, la modèstia econòmica com una de les principals causes que havia portat els immigrants a ocupar els parcs cada diumenge. Al mateix article apareixen també unes interessants declaracions de diferents immigrants en què comentaven aquestes pràctiques i la relació d'aquestes amb la seva situació actual.

“Aquí la gent s'assabenta que la cosina de Guayaquil ha tingut un altre fill. Els emigrats s'adonen que les seves penes i alegries són semblants. ‘Els llatinoamericans són molt de la seva família –diu l'advocada Dulce María Anchundia, presidenta de l'associació llatinoamericana Manos Unidas– a mesura que la seva situació econòmica millora, fan altres coses, com qualsevol ciutadà: s'integren’. Aleshores, mentre s'alliberen del desarrelament es reuneixen

els diumenges als parcs, un costum que no van portar del seu poble. “Allà anem als parcs igual que vostès: passegem i quan ens ve gana anem en un restaurant –diuen Carlos i Elena– però aquí la gent no té diners per a restaurants i passa el dia al parc” (L. Benvenuty, Los paseantes de la esperanza. *La Vanguardia*, 23-11-2004.)

En aquestes declaracions veiem aparèixer una altra discordança important respecte a la motivació *skater*. La preocupació per l'economia, per la família, són primordials per als immigrants, mentre que els *skaters* troben les seves raons en l'expressivitat personal, en el desafiament individual, en la creació original d'un truc determinat amb el patí. Quant a la seva visibilitat, també ens trobem que mentre els *skaters* utilitzen l'espai públic urbà com a escenari, alguns dels immigrants, especialment els que no tenen papers, es veuen forçats a refusar-ho per no ser vistos, o a anar a zones menys visibles.

Amb la constatació d'aquestes diferències per part d'aquests dos grups veiem, doncs, també, una part de la cara més negativa de la postmodernitat referida per Z. Bauman i la seva famosa metàfora sobre la dualitat social que representen els “turistes i els rodamons”. També ens recorda la necessitat de mirar aquestes pràctiques esportives no solament com a esport sinó també com el reflex de diferents condicions socials; com ara l'expressió de grups que es troben en posicions estructurals subordinades en diferents graus i nivells.

Rèpliques a la informalitat. El simulacre com a solució. Les opinions de veïns, polítics, institucions, gestors municipals

En aquest punt analitzarem un altre tipus de discursos que creiem que també és important de tenir en compte per acabar de comprendre el conjunt de mirades sobre l'esport a l'espai públic urbà. Ens referim als discursos de les persones que no practiquen esport en aquests espais, però que per la seva banda, a causa de la seva posició, tenen una influència molt gran en el desenvolupament o la limitació d'aquestes activitats o bé en l'emergència d'una opinió pública determinada.

Així, acostuma a ser habitual que siguin els veïns més propers a aquestes zones els que mostren les principals queixes per allò que consideren una “ocupació de

¹⁰ Òmnibus, setembre, 2004. Ajuntament de Barcelona.

l'espai". Un exemple d'aquest tipus van ser els veïns de la plaça dels Països Catalans, al barri de Sants, respecte a les pràctiques de *skate* en aquesta (malgrat la indiferència que van mantenir cap a elles durant anys):

“Els *skaters* qüestionats. La tribu urbana dels *skaters* ha deixat de ser indiferent per als veïns del parc de l'Espanya Industrial i la plaça dels Països Catalans, un autèntic punt de referència per a aquests practicants” (*Línia Sants*, 22-març 2006).

Un altre tipus de veïns contraris a aquests esports són les institucions al costat de les quals es practica el *skate* d'una manera intensiva, com és el cas de l'entorn del museu MACBA. Aquesta institució s'ha mostrat ideològicament més tolerant, encara que amb objeccions:

“Ens trobem forçats a tenir-los en consideració, perquè el MACBA ha de mantenir un diàleg obert entre el barri i l'edifici i perquè tenim ambició de contemporaneïtat i de joventut... Encara que hi ha una convivència i una adaptació respectuosa als diferents usos, estem estudiant delimitar la zona i delimitar l'espai que ocupen els *skaters* amb l'entrada al museu” (R. Fontova, El MACBA limitarà la “pista” dels “skaters” para evitar accidentes. Dificil convivència entre una instal·lació cultural y una práctica popular. *El Periódico*, 5-10-2002).

Les declaracions dels polítics i dels responsables municipals constitueixen una part fonamental a tenir en compte dins les respostes a aquest tipus de pràctiques esportives a l'espai públic. En aquest punt, allò que es destaca en molts articles és un primer moment de reconeixement cap a aquests esports, seguit a continuació de la necessitat d'una solució a la seva presència, ja sigui a través de la segregació, o bé mitjançant el seu control:

“Josep Maria Luchetti (gerent del districte de Ciutat Vella) assegura que ‘si no hi ha saturació de *skaters* no es trencarà l'equilibri multicultural que hi ha a la plaça’. Segons la seva opinió, el *skate* no genera problemes amb turistes i passejants, encara que colonitzi la rampa. No volem ni fomentar-ho, ni eliminar-ho, però si a causa de la seva difusió a Internet augmenta massa, sí que tindrem un problema, perquè acabaria expulsant altres usuaris”. (R. Fontova, El MACBA limitarà la ‘pista’ dels ‘skaters’ para evitar accidentes. Dificil convivència entre una instal·lació cultural y una práctica popular. *El Periódico*, 5-10-2002.)

La preocupació generada per les pràctiques esportives dels *skaters* també es repeteix respecte a les pràctiques esportives dels immigrants. D'aquests grups, preocupa l'ocupació que fan de l'espai, la possibilitat de conflictes amb altres grups, la brutícia que generen amb le seves activitats. L'elevada presència d'immigrants als parcs ha acabat provocant també les reaccions dels mateixos polítics, amb posicions que van des de les que tendeixen al control a les que els veuen com una oportunitat o un nou repte:

“El repte, afegeix Mayol, és el d'adaptar-nos a una realitat nova i per fer-ho ens cal una gran flexibilitat mental. No podem resistir-nos al fet que aquestes persones facin un ús de picnic dels parcs. La presència intensiva desgasta, deteriora, però no es pot prohibir” (R. Suñé, *Parques multitiuos*. *La Vanguardia*, 23-11-2004.)

En conclusió, mentre que els periodistes donen constància d'aquests espais i d'aquests esports, especialment a partir dels incidents, de les pors que provoquen o de la sobreocupació que produeixen... els polítics responen als periodistes i a la ciutadania amb propostes de “responsabilitat”, preocupació, o noves reglamentacions com a solució.

Així doncs, finalment, podem veure que des del conjunt dels no practicants es despleguen tot un seguit d'idees i discursos, més o menys respectuosos, que ràpidament esdevenen vigilants i discriminadors, tant sobre els esports com sobre els espais o els mateixos grups. Com a solució més habitual tendeixen a decantar-se per projectes d'àrees especialitzades per a practicar-los, on es pugui concentrar, segregar, o simular allò que primerament ha aparegut lliurement a l'espai públic.

Conclusions

Una bona part de les pràctiques esportives i discursos que hem estat examinant tenen els inicis entorn de les reformes urbanes i les noves instal·lacions construïdes amb motiu dels jocs olímpics de 1992. Després d'un primer moment d'apogeu de l'esport espectacle, es va produir una evolució en els discursos esportius oficials, per tal de posar-se en sintonia amb els canvis produïts. Als discursos de suport als grans esdeveniments esportius i la promoció esportiva, s'hi va incorporar també el discurs de la promoció de l'esport com a vincle de cohesió social.

En aquest trajecte han estat les mateixes pràctiques

esportives les que s'han mostrat tant o més efectives que els discursos, tal com hem pogut veure als diferents exemples d'acupuntura urbana o a les accions de cohesió social que determinades xarxes d'esportistes han emprès des dels seus interessos i iniciatives particulars.

També hem constatat la necessitat de tenir en compte l'existència d'unes determinades condicions socials a l'hora d'abordar una anàlisi cultural de l'esport. Així, han estat motivacions molt diferents les que han portat grups, com és el cas de *skaters* i els immigrants, a situar les seves pràctiques a l'espai públic. Les pràctiques esportives dels uns i dels altres tenen significats oposats i provoquen reaccions i discursos de signe diferent, com a conseqüència de les diverses posicions socials que tots dos grups ocupen en el conjunt de la vida urbana. L'anàlisi de les pràctiques esportives i dels discursos en l'espai públic ens fa, doncs, conscients de la necessitat d'una anàlisi d'allò que és social tant com de l'aspecte cultural, igual com de les condicions en les quals han estat produïts.

Des d'una altra perspectiva, també podem veure que s'ha produït una certa contradicció entre el reconeixement discursiu d'aquest tipus de pràctiques esportives (plans estratègics, per exemple) i les respostes institucionals que s'hi donen des del dia a dia. Malgrat que el respecte envers aquestes activitats s'ha mantingut fins a l'actualitat, en diferents ocasions s'han generat conflictes i tensions, unes vegades provocades pels veïns més pròxims a aquests espais i altres vegades provocades per les reglamentacions d'ús de l'espai públic.

Les respostes a aquestes tensions tendeixen a decantar-se per la normativització d'aquestes activitats espor-

tives, per la reglamentació de l'espai públic, per la recerca de control i en el cas més concret de les activitats de *skaters* i immigrants, per la segregació en espais delimitats, cosa que limita totes les possibilitats de capital social que en la seva expressió més informal ens poden continuar oferint.

Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona (2006). *Enquesta sobre hàbits esportius*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Bauman, Z. (2001). *La posmodernidad y sus descontentos*. Madrid: Akal.
- Camino, X. (2003). Una apropiación informal del espacio urbano a través del deporte: La Foixarda de Barcelona y la escalada. A X. Medina i R. Sánchez, *Culturas en juego. Ensayos de antropología del deporte en España*. Barcelona: Icaria.
- Castells, M. (1997). *La era de la información. El poder de la identidad*. Madrid: Alianza, Vol. 2. 1997.
- De Azúa, F. (1999). *La invención de Caín*. Madrid: Alfaguara.
- Delgado, M. (2005). *Elogi del vianant. Del "model Barcelona" a la Barcelona real*. Barcelona: Edicions de 1984.
- García Ferrando, M. (2006). *Postmodernidad y deporte: entre la individualización y la masificación. Encuesta sobre hábitos deportivos de los españoles*. Madrid: Consejo Superior de Deportes, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- García Ferrando, M.; Puig, N. i Lagardera, F. (2002). *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial.
- Lerner, J. (2005). *Acupuntura urbana*. Barcelona: Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya.
- Maza, G. (2004). El capital social del deporte. A T. Lleixa i S. Soler, *Actividad física y deporte en sociedades multiculturales. ¿Integración o segregación?* Barcelona: Ice-Horsori.
- Puig, N. i Heineman, K. (1991). El deporte en la perspectiva del año 2000. *Papers*, núm. 38, pàg.123-141.
- Puig, N. i Maza, G. (coords.) (2008). L'esport en els espais públics urbans. Monogràfic d'*Apunts. Educació Física i Esports* (91).
- UTE Unió Temporal d'Escribes (2004). *Barcelona marca registrada*. Barcelona: Virus Editorial.
- Sardar Z. i Van Loon B. (2005). *Estudios culturales para todos*. Barcelona: Paidós.